

SİDE MÜZESİ'NDEKİ ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ SİKKELERİ: II. İZZEDDİN KEYKAVUS, IV. RÜKNEDDİN KILIÇARSLAN, II. ALAEDDİN KEYKUBAD DÖNEMİ

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi

Ali TEKİN

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi

ÖZ

Uygarlık tarihinin en önemli buluşlarından olan ve başta ticaret hayatının vazgeçilmez unsuru olan sikkeler tarih, sanat ve kültür etkileşiminin önemli unsurlarındandır.

Anadolu Selçuklu Döneminde ilk gümüş sikkeler II. Kılıçarslan zamanında (1156-1192) darp edilmiştir. II. İzzeddin Keykavus, IV. Rükneddin Kılıçarslan ve II. Alaeddin Keykubad dönemi sikkelerinde sülüs yazı kullanılmıştır. Bu dönem sikkelerinde form olarak, düz daire ve inci dizisi bordür daire kullanılmıştır. Süsleme olarak ise bitkisel motifler ve yıldız motifleri ağırlıktadır.

Bu çalışmanın amacı, II. İzzeddin Keykavus, IV. Rükneddin Kılıç Arslan, II. Alaeddin Keykubad'ın Side Müzesi'nde bulunan on bir sikkenin incelenmesidir. Yöntem olarak kronolojik bir sıraya göre düzenlenen sikkelerin her birinin detaylı incelemesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Selçuklu, Konya, Sivas, Sikke, Yazı.

ABSTRACT

Coins Anatolian Seljukian Period in Side Museum: Periods of II. Izzeddin Keykavus, IV. Rukneddin Kılıcarslan, II. Alaeddin Keykubad

The history of civilization is one of the most important inventions of the first commercial life and an indispensable element of coins, history, art and culture are important elements of interaction.

The first silver coins in Anatolian Seljukian was minted in II. Kılıcarslan (1156-1192) period. A third script used II. Izzeddin Keykavus, IV. Rukneddin Kılıcarslan ve II. Alaeddin Keykubad period coins. This period as a form of coins, the circle and the pearl drop used in the border circle. As decoration, herbal motifs and star motifs are in density.

The objective of this study is to examine eleven coins belonging to II. Izzeddin Keykavus, IV. Rukneddin Kılıcarslan and II. Alaeddin Keykubad included in Side Museum. As a method, detail analysis of each coins collocated according to a chronological order was performed.

Keywords: Anatolian Seljukian, Konya, Sivas, Coin, Script.

Giriş

1.1. II. İzzeddin Keykavus, IV. Rükneddin Kılıçarslan, II. Alaeddin Keykubad Dönemi

I. Alaeddin Keykubad'ın henüz genç yaşta, 1237'de, ölümü ve yerine iktidarsız ve anormal vasıflara sahip oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in geçişi devletin sarsılmasına bir başlangıç oldu¹. Sultan, vezir Sadeddin Köpek'in baskısı altına girerek Keykubad döneminin büyük kumandanlarını ortadan kaldırdı. Bu dönemde Babailer isyanını, Moğol istilası takip etti. 1243'te Selçuklu ordusu Köseadağ'da hezimete uğradı. Bu yenilgiden itibaren devletin tarihe gömüldüğü 1308'e kadar Anadolu sözde sultanların, şehzadelerin birbiriyle mücadeleleri, devlet adamları ve beylerin ihtirasları ve tahrikleri, suikastlar, Moğollara karşı isyanlar, iktisadi çöküntü ve halkın perişanlığı manzarasını arz eder².

II. İzzeddin Keykavus, sultan sıfatı ile Güyük Han'ın cülus merasiminde hazır bulunmak üzere, Moğolistan'da toplanan kurultaya davet edildiği zaman yerine IV. Rükneddin Kılıçarslan gönderildi. Kılıçarslan ve maiyeti oradan dönerek ağabeyinin azline dair bir ferman getirdi ve 646/1248-1249'da Sivas'ta bağımsızlığını ilan etti. Fakat Emirlerin araya girmesiyle üç kardeşin birlikte tahta çıkmasına karar verildi (647/1249-1250). Bununla beraber bu müşterek saltanat uzun sürmeyerek, iki tarafa mensup Emirlerin ihtiras ve tahrikleri sonucunda, IV. Kılıçarslan Konya'dan kaçarak 652/1254-1255'te Kayseri'de tekrar saltanatını ilan etti. Bu münasebetle meydana gelen savaşta mağlup olan Kılıçarslan önce Amasya, sonra da Burgulu (Uluborlu) kalesinde hapsedildi. II. Keykavus 654/1256-1257'de Moğol kumandanı Baycu Noyan'a mağlup olunca, Kılıçarslan hapisten çıkarılarak tahta geçirildi. Fakat Baycu Noyan'ın Anadolu'dan ayrılması üzerine Keykavus tekrar gelip Konya tahtını ele geçirdi. Bunun sonucunda Kılıçarslan ve müttefiki bulunan Moğollar ile Keykavus arasında mücadele yeniden başladı. Böylece Selçuklu tahtında kâh müşterek kâh kendi başına saltanat süren Kılıçarslan, nihayet ümerasından Muînüddin Pervane'nin Moğolları ve ağabeyinin maiyetindeki bazı devlet adamlarını elde etmek suretiyle II. Keykavus'u 659/1261-1262'de kesin olarak tahtı terk etmeye mecbur edince bütün Selçuklu ülkesinin sultanı oldu³.

¹ Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul, 1969, s. 228.

² Kafesoğlu, İbrahim, "Selçuklular", *İslâm Ansiklopedisi (İslâm Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lugatı)*, c. 10, İstanbul, 1977, s. 384.

³ Turan, Osman, "Kılıçarslan IV", *İslâm Ansiklopedisi (İslâm Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Bi-*

1.2. Anadolu Selçuklu Dönemi Sikkeleri

Sikke darbında kullanılan madenler altın, gümüş ve bakırdır. İslamiyet'ten önce Araplar bir miskal gümüşe dirhem, altına dinar, bakıra da fels demişlerdir. Miskalin ağırlığı 22 kırıttan 1 habbe eksiktir⁴.

Anadolu Selçukluların resmi dirhem ağırlığı 16 kırat, 3,086 gr'dır. II. Kılıçarslan'ın dirhemleri 16 kırıttan daha ağırdır. Kılıçarslan'ın oğulları dönemindeki dirhemler ağırlık itibariyle birbirinden farklı olmak üzere 14 (2,79) ve 15 kırat (2,99) arasındaki bir vevne sahipti. I. Gıyaseddin Keyhüsrev devrinde de dirhemler Meliklerin darp ettiği değerlerde olup⁵, bu dönemde "Nısiye" adı verilen yarım dirhemlerin de kestirildiği görülmektedir⁶.

Resmi dinar 24 kırat ve 4,81 gr'dır. Fakat Anadolu Selçuklu döneminde dinar ağırlıkları 3,72-5,40 gr arasında değişmekle birlikte bunların 4,35 ile 4,45 gr arasında toplandığı görülmektedir⁷. I. Alaeddin Keykubat zamanında 4,5 gr gelen dinar "Sikke-i Alai" ve "Sikke-i Keykubadi" adıyla anılmıştır⁸. II. Gıyaseddin Keyhüsrev, II. İzzeddin Keykavus, üç kardeşin müşterek saltanatı, II. Gıyaseddin Mesud ve III. Alaeddin Keykubat dönemlerine ait altın sikkeler de mevcuttur⁹.

Anadolu Selçuklularda ilk sikke I. Mesud zamanında bastırılmıştır. Bu sikkeler bakır felsler olup Bizans taklididir. İlk gümüş sikkeler II. Kılıçarslan zamanında (1156-1192) darp edilmiştir. Bu sikkelerde Abbasi halifesi en-Nasırü Lîdîni'llah'ın adı ve unvanları (el-imam ve Emirü'l-mü'minin) vardır. II. Kılıçarslan zamanında Konya'da bastırılan ilk altın sikkede ise Abbasi halifesi el-Mustazî Bi Emrillah'ın adı ve unvanları yer almaktadır. Sikkenin üzerinde güneş kursu ile yıldız motifleri görülmektedir¹⁰. II. Kılıçarslan'ın altın ve bakır sikkelerinde "Kılıç bin Mesud" ibaresi kullanılmışken, gümüş sikkelerinde sadece "Kılıçarslan" ibaresi kullanılmıştır¹¹. Kılıçarslan'ın sikkelerdeki unvanı es-Sultânü'l-

→ →

yografya Lugatı), c.6, İstanbul, 1977, s. 703-704.

⁴ Artuk, İbrahim, "Sikke", *İslâm Ansiklopedisi (İslâm Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lugatı)*, c.10, İstanbul, 1977, s. 621-622.

⁵ Aykut, Şevki Nezihî, *Türkiye Selçuklu Sikkeleri I*, İstanbul, 2000, s. 169-171.

⁶ Akdağ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi I, (1243-1453)*, İstanbul, 1995, s. 515.

⁷ Aykut, *Türkiye Selçuklu*, 170.

⁸ Erkiletlioğlu, Halit-Güler, Oğuz, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri*, Kayseri, 1996, s. 23.

⁹ Altıntaş, Ahmet, "Selçuklu Türkiye'sinde Para", *Türkler*, ed. H.C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, c.7, Ankara, 2002, s. 387.

¹⁰ Aykut, *Türkiye Selçuklu*, 131-134.

¹¹ Erkiletlioğlu-Oğuz, *Türkiye Selçuklu Sultanları*, 49.

muazzam'dır¹². Bu dönem sikkelerinde dini terim olarak "Lâ ilâhe illallâh vahdehu la şerîkele Muhammed Resûlullâh" ibaresi kullanılmıştır¹³. I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ilk saltanat yıllarındaki gümüş sikkeleri Konya'da bastırılmıştır. Tarihsiz olanları olduğu gibi tarih bulunan hatta tahtan ayrılmasından hemen sonraki tarihi taşıyan gümüş sikkeleri de vardır. Tarihi sikkelerinde Abbasi halifesi en-Nasıru Lidini'llah'ın ismi ve unvanları yer almaktadır. Tarihsiz olanlarda ise halifenin ismi ile "emirü'l-mü'minin" ifadesine rastlanılmaktadır¹⁴. Keyhüsrev'in ikinci saltanatındaki sikkeleri ilk saltanatından tamamen farklıdır. Önceki sikkelerden farklı olarak "el minnetillahi" ibaresinin eklendiği görülmektedir. Ayrıca sikkelere bu dönemden itibaren sultanların mahlasları (Gıyâsü'd-dünya ve'd-din) da eklenmiştir¹⁵. Keyhüsrev'in ilk saltanatındaki gümüş sikkelerinde kelime-i tevhid ile birlikte "Vahdehu la şerike leh" ibaresi, ikinci saltanatındaki gümüşlerinde kelime-i tevhid, tasliye, besmele ve "Huve'l-Hezi ersele Resulehu bi'l-Hudâ ve dini'l hakkı li-yuzhirehu ale'd-dini küllihî velev kerihel-müşrikun'l" ayetini kullanmıştır¹⁶. II. Rükneddin Süleyman Şah dönemi sikkelerinde "el-Kahir" ve "Ebu'l-Feth" unvanlarının kullanıldığı görülmektedir. Hükümdar gümüş sikkelerinde "Süleyman", bakır sikkelerinde "Süleyman Şah" ismini kullanmıştır¹⁷. Süleyman Şah'ın altın ve gümüş sikkelerinde dini ibare olarak kelime-i tevhid, tasliye ve "Erselehu bi'l-Hudâ ve dini'l-hakkı li-yuzhirehu ale'd dini küllih" ayeti yer almaktadır¹⁸. II. Kılıçarslan, II. Süleyman Şah ve I. Keyhüsrev'in bakır felslerinde elinde mızrak tutan bir süvari figürü vardır¹⁹. I. İzzeddin Keykavus'un bazı sikkelerinde yazılar bir dikdörtgen içine alınarak kenardaki boşluklara kelime-i tevhid, tarih ve darp yeri yazılmışken, bazılarında ise "Sultan el galib" unvanı ile halife Lidini'llah'ın adı bulunmaktadır²⁰. Altın sikkelerinde kelime-i tevhid, tasliye ve "es-sultânu birzâi'llahi el-galiba bi emri'llah" ibaresi görülmektedir²¹. I. Alaeddin Keykubat meliklik döneminde "Melik Mansur" unvanının

¹² Aykut, *Türkiye Selçuklu*, 158.

¹³ Erkiletlioğlu-Oğuz, *Türkiye Selçuklu Sultanları*, 49.

¹⁴ Aykut, *Türkiye Selçuklu*, 136-137.

¹⁵ Erkiletlioğlu-Oğuz, *Türkiye Selçuklu Sultanları*, 78.

¹⁶ Aykut, *Türkiye Selçuklu*, 163.

¹⁷ Erkiletlioğlu-Oğuz, *Türkiye Selçuklu Sultanları*, 70.

¹⁸ Aykut, *Türkiye Selçuklu*, 164.

¹⁹ İzmirlier, Yılmaz, "Anadolu Selçuklu Sikkeleri", *Anadolu'da Paranın Tarihi*, ed. Bülent Arı, Ankara, 2011, s. 97.

²⁰ Erkiletlioğlu-Oğuz, *Türkiye Selçuklu Sultanları*, 86.

²¹ Aykut, *Türkiye Selçuklu*, 164.

yanında “Alae'd-devlete ve'd-din” unvanını da almıştır²². Bu dönem gümüş sikkelerinde, sultanı at üzerinde bir av hayvanını avlarken görmekteyiz²³. Sultanlık sikkelerinde darp yeri bazen her iki yüze konulmuş, bazen de tarihler hem yazı hem de rakam ile yazılmıştır. Satır aralarına altı ve sekiz köşeli yıldızlar konulmuştur²⁴. Keykubat dönemine gelinceye kadar Selçuklu sikkelerinde tarih, yazıyla yazılırken, bu dönemle birlikte bazen birler, onlar, bazen de yüzler hanesinin divani rakamla yazılmış olduğu görülmektedir²⁵. Keykubat, sikkelerinde “es-Sultânü'l muazzam”, “es-Sultânü'l A'zam”, “Zill'ullah-i fi'l-Âlem” ve “Ebu'l-Feth” unvanlarını kullanmıştır²⁶. II. Gıyaseddin Keyhüsrev dönemi sikkelerinin dikkat çekici uygulamalarının başında figürlü sikkeleri gelmektedir. Ön yüzünde el-İmam el-Mustansır Bi'llâh Emiri'l Mü'minin yazısı ortada Şir-i Hurşid tasviri yer almaktadır²⁷. Keyhüsrev'in üç oğlu II. İzzeddin Keykavus, IV. Rükneddin Kılıçarslan ve III. Alaeddin Keykubat'ın müşterek sikke bastırması dönemin ilgi çekici uygulamalarındandır. Kılıçarslan ile Keykubat'ın Keykavus'tan ayrılarak kısa bir süre içinde Kayseri ve Konya'da ortaklık ile hüküm sürüp sikke bastırmışlardır²⁸. IV. Kılıçarslan, Bürhanu'l Emirül-mü'minin, Rüknü'd-dünya ve'd-din ve Ebu'l-Feth gibi unvanları kullanmıştır²⁹. IV. Kılıçarslan ve oğlu III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in sikkelerinde Abbasi halifesi el-Musta'sım Bil'llah'ın adı “el-imam el-ma'sum” şeklinde geçmektedir. III. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde basılan sikkelerde yazı güzelliği gittikçe kaybolmuştur. II. İzzeddin Keykavus'un oğlu olduğunu iddia eden Cimri (Siyavuş) de 1276-1278 yıllarında sikke bastırmıştır³⁰.

²² Artuk, İbrahim, “Ala el-Din Keykubat'ın Meliklik Devri Sikkeleri”, *Belleter*, c. XLIV, S. 174, Ankara, s. 265-270.

²³ İzmirlier, “Anadolu”, *Anadolu'da Paranın Tarihi*, 100.

²⁴ Erkiletlioğlu-Oğuz, *Türkiye Selçuklu Sultanları*, 94.

²⁵ Artuk, İbrahim-Artuk, Cevriye, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu*, c. II, İstanbul, 1970, s. 52.

²⁶ Koca, Salim, “Türkiye Selçuklu Devleti Hükümdarlarının Aldıkları ve Kullanılan Hakimiyet ve Hükümdarlık Sembolleri”, *III. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri 20-22 Mayıs 1993*, Konya, 1994, s. 150; Erkiletlioğlu-Oğuz, *Türkiye Selçuklu Sultanları*, 94.

²⁷ Eser, Erdal, “Anadolu Selçuklu Dönemi'nde Sultani Pul: Sikke II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Figürlü Sikkeleri”, *IX. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu 21-23 Nisan 2005*, Erzurum, 2006, s. 241.

²⁸ Artuk, “Sikke”, *İA*, c.10, 628-629.

²⁹ Çaycı, Ahmet, *Selçuklularda Egemenlik Sembolleri*, İstanbul, 2008, s. 73.

³⁰ Artuk, “Sikke”, *İA*, c.10, 628-629.

2. Katalog

Katalog Nu: 1

7803-Ön Yüz

Şek:1

7803-Arka Yüz

Şek:2

Müzeeye Geliş Tarihi: 02.10.1998

Müzeeye Geliş Şekli ve Yeri: Hüsnü Yardımcı'dan satın alma. Bozkır-Seydişehir

Cinsi: Gümüş

Tekniği: Dövme (Darp)

Yazı Karakteri: Sülüs

Çap: 2 cm

Ağırlık: 2,81 gr.

Tarihi: 647/1249-1250

Ön yüz: Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh el-imâmü'l-Musta'sım Bi'llâh Emîrû'l-Mü'minîn Duribe bi Sivas sene seb'a erba'în ve sittemi'e.

İnci dizisi şeklinde daire formu içinde "Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed O'nun elçisidir. Müminlerin Emiri Musta'sım Bi'llâh 647/1249-1250 senesinde Sivas'ta basıldı" yazmaktadır. Rakamlar divani harfle verilmiştir. En üstte simetrik rumi motifine yer verilmiştir. Satırların arasındaki boşluklar yer yer tırnak ve noktayla doldurulmuştur.

Arka yüz: Es-Selâtinü'l eâzım İzzü'd-dünyâ ve'd-dîn Keykavus ve Rüknu'd-dünyâ ve'd-dîn Kılıçarslan ve Alâü'd-dünyâ ve'd-dîn Keykubad benü Keyhüsrev berâhin emîrû'l mü'minîn.

İnci dizisi şeklinde daire formu içinde "En büyük sultanlar din ve dünyanın izzeti Keykavus, din ve dünyanın direği Kılıç Arslan, Keyhüsrev oğlu din ve dünyanın temsilcisi Keykubad müminlerin emirinin delilleri" yazmaktadır. En üstte simetrik rumi motifine yer verilmiştir.

Katalog Nu: 2

7798-Ön Yüz

Şek: 3

7798-Arka Yüz

Şek: 4

Müze Geliş Tarihi: 02.10.1998

Müze Geliş Şekli ve Yeri: Hüsnü Yardımcı'dan satın alma. Bozkır-

Seydişehir

Cinsi: Gümüş

Tekniği: Dövme (Darp)

Yazı Karakteri: Sülüs

Çap: 2 cm

Ağırlık: 2,81 gr.

Tarihi: 648/1250-1251

Ön yüz: Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh el-imâmu'l-Musta'sım Bi'llâh Emîrû'l-Mü'minîn Duribe fi seneti seman (erba'în) sittemi'e bi Konya.

İnci dizisi şeklinde daire formu içinde "Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed O'nun elçisidir. Müminlerin Emiri Mustasım billah 6(4)8/1250-1251 senesinde Konya'da basıldı" yazmaktadır. Rakamlar divani harfle verilmiştir. Yazıdan yatay çiziyile ayrılmış üst kısmın ortasında altı kollu yıldız, iki yanına üçer kollu yıldız motifi yer almaktadır. Altı kollu yıldız motifinin yan kolları köşelidir. Satırlardaki harflerin aralarındaki boşluklar yer yer tirfillerle doldurulmuştur.

Arka yüz: Es-Selâtinü'l eâzım İzzü'd-dünyâ ve'd-dîn Keykavus ve Rüknu'd-dünyâ ve'd-dîn Kılıçarslan ve Alâü'd-dünyâ ve'd-dîn Keykubad benü Keyhüsrev berâhin emîrû'l mü'minîn.

İnci dizisi şeklinde daire formu içinde "En büyük sultanlar din ve dünyanın izzeti Keykavus, din ve dünyanın direği Kılıç Arslan, Keyhüsrev oğlu din ve dünyanın temsilcisi Keykubad müminlerin emirinin delilleri" yazmaktadır. En üstte simetrik rumi motifi silik vaziyettedir. Satırlardaki harflerin aralarındaki boşluklar yer yer tirfillerle doldurulmuştur.

Katalog Nu: 3

7799-Ön Yüz

Şek: 5

7799-Arka Yüz

Şek: 6

Müze Geliş Tarihi: 02.10.1998

Müze Geliş Şekli ve Yeri: Hüsnü Yardımcı'dan satın alma. Bozkır-Seydişehir

Cinsi: Gümüş

Tekniği: Dövme (Darp)

Yazı Karakteri: Sülüs

Çap: 2 cm

Ağırlık: 2,81 gr.

Tarihi: 649/1251-1252

Ön yüz: Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh el-İmâmü'l-Musta'sım Bi'llâh Emîrû'l-Mü'minîn Duribe fi seneti tis'a erba'in sittemi'e bi Konya.

İnci dizisi şeklinde daire formu içinde "Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed O'nun elçisidir. Müminlerin Emiri Mustafa'sım Bi'llâh 649/1251-1252 senesinde Konya'da basıldı" yazmaktadır. Rakamlar divani harfle verilmiştir. Yazıdan yatay çizgiyle ayrılmış üst kısmın ortasında altı kollu yıldız, iki yanında birer nokta motifi görülmektedir. Yıldız motifinin kolları köşelidir. Harf aralarındaki boşluklar yer yer tirfil, çintemani veya üç noktayla doldurulmuştur.

Arka yüz: Es-Selâtinü'l eâzım İzzü'd-dünyâ ve'd-dîn Keykavus ve Rüknu'd-dünyâ ve'd-dîn Kılıçarslan ve Alâü'd-dünyâ ve'd-dîn Keykubad benü Keyhüsrev berâhin emîrû'l mü'minîn.

İnci dizisi şeklinde daire formu içinde "En büyük sultanlar din ve dünyanın izzeti Keykavus, din ve dünyanın direği Kılıç Arslan, Keyhüsrev oğlu din ve dünyanın temsilcisi Keykubad müminlerin emirinin delilleri" yazmaktadır. En üstte simetrik rumi motifine yer verilmeyle birlikte harf aralarındaki boşluklar yıldız motifi ve tirfillerle doldurulmuştur.

Katalog Nu: 4

7801-Ön Yüz

Şek: 7

7801-Arka Yüz

Şek: 8

Müzeeye Geliş Tarihi: 02.10.1998

Müzeeye Geliş Şekli ve Yeri: Hüsnü Yardımcı'dan satın alma. Bozkır-Seydişehir

Cinsi: Gümüş

Tekniği: Dövme (Darp)

Yazı Karakteri: Sülüs

Çap: 2,2 cm

Ağırlık: 2,85 gr.

Tarihi: 650/1252-1253

Ön yüz: Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh el-îmâmu'l-Musta'sım Bi'llâh Emîrû'l-Mü'minîn Duribe fi seneti hamse ve sittemi'e bi Konya.

İnci dizisi şeklinde daire formu içinde "Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed O'nun elçisidir. Müminlerin Emiri Mustasım billah 650/1252-1253 senesinde Konya'da basıldı" yazmaktadır. Rakamlar divani harfle verilmiştir. Yazıdan yatay çiziyile ayrılmış üst kısmın ortası altı kollu yıldız, iki yanı birer nokta motifiyle, harf aralarındaki boşluklar ise yer yer tiffille doldurulmuştur.

Arka yüz: Es-Selâtinü'l eâzım İzzü'd-dünyâ ve'd-dîn Keykavus ve Rüknu'd-dünyâ ve'd-dîn Kılıçarslan ve Alâü'd-dünyâ ve'd-dîn Keykubad benü Keyhüsrev berâhin emîrû'l mü'minîn.

İnci dizisi şeklinde daire formu içinde "En büyük sultanlar din ve dünyanın izzeti Keykavus, din ve dünyanın direği Kılıç Arslan, Keyhüsrev oğlu din ve dünyanın temsilcisi Keykubad müminlerin emirinin delilleri" yazmaktadır. En üstte uçları ortada düğüm yapan simetrik rumi motifi bulunmaktadır. Satırlardaki harflerin aralarındaki boşluklar yer yer altı kollu yıldız, tiffil ve tırnaklarla doldurulmuştur.

Katalog Nu: 5

8990-Ön Yüz

Şek: 9

8990-Arka Yüz

Şek: 10

Müzeeye Geliş Tarihi: 11.06.2002

Müzeeye Geliş Şekli ve Yeri: A. Ayten'den satın alma. Yukarı Bağlar Mevkii, Seydişehir

Cinsi: Gümüş

Tekniği: Dövme (Darp)

Yazı Karakteri: Sülüs

Çap: 2,1 cm

Ağırlık: 2,80 gr.

Tarihi: 650/1252-1253

Ön yüz: Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh el-imâmü'l-Musta'sım Bi'llâh Emîrû'l-Mü'minîn Duribe fi seneti hamsin (ve) sittemi'e bi Konya.

İnci dizisi şeklinde daire formu içinde "Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed O'nun elçisidir. Müminlerin Emiri Musta'sım Bi'llâh. 650/1252-1253 senesinde Konya'da basıldı" ibaresi verilmiştir. Rakamlar divani harfle verilmiştir. Yatay çiziyile ayrılmış üst kısmın ortasında altı kollu yıldız, iki yanında üçer kollu yıldız motifi yer almaktadır. Satır aralarındaki boşluklar yer yer tiftillerle doldurulmuştur.

Arka yüz: Es-Selâtinü'l eâzım İzzü'd-dünyâ ve'd-dîn Keykavus ve Rüknü'd-dünyâ ve'd-dîn Kılıçarslan ve Alâü'd-dünyâ ve'd-dîn Keykubad benü Keyhüsrev berâhin emîrû'l mü'minîn.

İnci dizisi şeklinde daire formu içinde "En büyük sultanlar din ve dünyanın izzeti Keykavus, din ve dünyanın direği Kılıç Arslan, Keyhüsrev oğlu din ve dünyanın temsilcisi Keykubad müminlerin emirinin delilleri" şeklinde yazmaktadır. En üstte simetrik rumi motifi yer almaktadır. Satır aralarındaki boşluklar yer yer tiftillerle doldurulmuştur.

Katalog Nu: 6

9368-Ön Yüz

Şek: 11

9368-Arka Yüz

Şek: 12

Müze Geliş Tarihi: 13.10.2002

Müze Geliş Şekli ve Yeri: A. Ayten'den satın alma. Yukarı Bağlar Mevkii-

Seydişehir

Cinsi: Gümüş

Tekniği: Dövme (Darp)

Yazı Karakteri: Sülüs

Çap: 2 cm

Ağırlık: 2,44 gr.

Tarihi: 650/1252-1253

Ön yüz: Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh el-imâmu'l-Musta'sım Bi'llâh Emîrû'l-Mü'minîn Duribe Sivas seneti hamse ve sitte(mi'e).

Yatay şekilde yazılmış beş satır yazıda "Allah'tan başka ilâh yoktur, Muhammed O'nun elçisidir. Müminlerin Emiri Musta'sım Bi'llâh 650/1252-1253 senesinde Sivas'ta basıldı" yazmaktadır. Rakamlar divani harfle verilmiştir. Satır aralarındaki boşluklarda rumi motifi veya yay formu ile yıldız motifi görülmektedir.

Arka yüz: Es-Selâtinü'l eâzım (İzz)ü'd-dünyâ ve'd-dîn Keykavus ve Rüknu'd-dünyâ ve'd-dîn Kılıçarslan ve Alâü'd-dünyâ ve'd-dîn Keykubad benü Keyhüsrev berâhin emîrû'l mü'minîn.

İnci dizisi şeklinde daire formu içinde "En büyük sultanlar din ve dünyanın izzeti Keykavus, din ve dünyanın direği Kılıç Arslan, Keyhüsrev oğlu din ve dünyanın temsilcisi Keykubad müminlerin emirinin delilleri" yazmaktadır. En üstte simetrik rumi motifi silik bir şekildedir.

Katalog Nu: 7

7839-Ön Yüz

Şek: 13

7839-Arka Yüz

Şek: 14

Müze Geliş Tarihi: 23.12.1999

Müze Geliş Şekli ve Yeri: A. Ayten'den satın alma. Göyük bağları Mevkii Kesecik Kasabası-Seydişehir

Cinsi: Gümüş

Tekniği: Dövme (Darp)

Yazı Karakteri: Sülüs

Çap: 2,2 cm

Ağırlık: 2,80 gr.

Tarihi: 651/1253-1254

Ön yüz: Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh el-imâmu'l-Musta'sım Bi'llâh Emîrû'l-Mü'minîn Duribe bi Sivâs sene (a)had hamsin ve sittemi'e.

Yatay şekilde yazılmış beş satır yazıda "Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed O'nun elçisidir. Müminlerin Emiri Musta'sım Bi'llâh 651/1253-1254 senesinde Sivas'ta basıldı" yazmaktadır. Rakamlar divani harfle verilmiştir. Yazıdan yatay çizgiyle ayrılmış üst kısmın ortasında altı kollu yıldız, iki yanında üçer kollu yıldız motifi, harf arasında ise rumi motifi veya yay formu yer almaktadır.

Arka yüz: Es-Selâtinü'l eâzım İzzü'd-dünyâ ve'd-dîn Keykavus ve Rüknü'd-dünyâ ve'd-dîn Kılıçarslan ve Alâü'd-dünyâ ve'd-dîn Keykubad benü Keyhüsrev berâhin emîrû'l mü'minîn.

İnci dizisi şeklinde daire formu içinde "En büyük sultanlar din ve dünyanın izzeti Keykavus, din ve dünyanın direği Kılıç Arslan, Keyhüsrev oğlu din ve dünyanın temsilcisi Keykubad müminlerin emirinin delilleri" yazmaktadır. En üstte simetrik rumi motifi silik vaziyettedir. Harf araları yer yer yarım cezm, tırfil ve tırnaklarla doldurulmuştur.

Katalog Nu: 8

7800-Ön Yüz

Şek: 15

7800-Arka Yüz

Şek: 16

Müze Geliş Tarihi: 02.10.1998

Müze Geliş Şekli ve Yeri: Hüsnü Yardımcı'dan satın alma. Bozkır-Seydişehir

Cinsi: Gümüş

Tekniği: Dövme (Darp)

Yazı Karakteri: Sülüs

Çap: 2,2 cm

Ağırlık: 2,84 gr.

Tarihi: 652/1254-1255

Ön yüz: Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh el-imâmu'l-Musta'sım Bi'llâh Emîrû'l-Mü'minîn Duribe fi seneti isna hamsin sittemi'e bi Konya.

İnci dizisi şeklinde daire formu içinde "Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed O'nun elçisidir. Müminlerin Emiri Musta'sım Bi'llâh 652/1254-1255 senesinde Konya basıldı" yazmaktadır. Rakamlar divani harfle verilmiştir. Yazıdan yatay çiziyile ayrılmış üst kısmın ortasında altı kollu yıldız, iki yanında nokta motifi yer almaktadır. Harf araları yer yer tirfil ve çintemani veya üç noktayla doldurulmuştur.

Arka yüz: Es-Selâtinü'l eâzım İzzü'd-dünyâ ve'd-dîn Keykavus ve Rüknu'd-dünyâ ve'd-dîn Kılıçarslan ve Alâü'd-dünyâ ve'd-dîn Keykubad benü Keyhüsrev berâhin emîrû'l mü'minîn.

İnci dizisi şeklinde daire formu içinde "En büyük sultanlar din ve dünyanın izzeti Keykavus, din ve dünyanın direği Kılıç Arslan, Keyhüsrev oğlu din ve dünyanın temsilcisi Keykubad müminlerin emirinin delilleri" şeklinde yazmaktadır. En üstte uçları ortada düğüm yapan simetrik rumi motifi bulunmaktadır. Harf araları yer yer tirfillerle doldurulmuştur.

Katalog Nu: 9

7844-Ön Yüz

Şek: 17

7844-Arka Yüz

Şek: 18

Müzeeye Geliş Tarihi: 23.12.1999

Müzeeye Geliş Şekli ve Yeri: A. Ayten'den satın alma. Göyük bağları Mevkii Kesecik Kasabası- Seydişehir

Cinsi: Gümüş

Tekniği: Dövme (Darp)

Yazı Karakteri: Sülüs

Çap: 2,2 cm

Ağırlık: 2,85 gr.

Tarihi: 652/1254-1255

Ön yüz: Lâ ilâhe illa (İlâh) Muhammedün Resûlullâh el-(imâmu'l)-Musta'sım Bi'llâ(h) Emîrû'l-Mü'minîn Duribe bi Siva(s) fi sene isna hamsin sitte(mi'e).

İnci dizisi şeklinde daire formu içinde "Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed O'nun elçisidir. Müminlerin Emiri Musta'sım Bi'llâh 652/1254-1255'de Sivas'ta basıldı" yazmaktadır. Rakamlar divani harfle verilmiştir. Yazıdan yatay çizgiyle ayrılan üst kısmı darp esnasındaki eğri kesim nedeniyle görülmemektedir.

Arka yüz: Es-Selâtinü'l (eâzım) İzzü'd-dünyâ ve'd-dîn Keykavus ve Rüknu'd-dünyâ ve'd-dîn Kılıçarslan ve Alâü'd-dünyâ ve'd-dîn Keykubad benü Keyhüsrev berâhin emîrû'l mü'minîn.

İnci dizisi şeklinde daire formu içinde "En büyük sultanlar din ve dünyanın izzeti Keykavus, din ve dünyanın direği Kılıç Arslan, Keyhüsrev oğlu din ve dünyanın temsilcisi Keykubad müminlerin emirinin delilleri" şeklinde yazmaktadır.

Katalog Nu: 10

7840-Ön Yüz

Şek: 19

7840-Arka Yüz

Şek: 20

Müze Geliş Tarihi: 23.12.1998

Müze Geliş Şekli ve Yeri: A. Ayten'den satın alma. Göyük bağları Mevkii

Kesecik Kasabası- Seydişehir

Cinsi: Gümüş

Tekniği: Dövme (Darp)

Yazı Karakteri: Sülüs

Çap: 2,1 cm

Ağırlık: 2,78 gr

Tarihi: 653/1255-1256

Ön yüz: Lâ İlâhe İlla (İlâh) Muhammedün Resûlullâh el-(imâmu'l)-Musta'sım Bi'llâ(h) Emîrû'l-Mü'minîn Duribe fi sene sel(ase) hamsin (sittemi'e bi Konya.)

İnci dizisi şeklinde daire formu içinde "Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed O'nun elçisidir. Müminlerin Emiri Musta'sım Bi'llâh (6)53/1255-1256'da Konya'da basıldı" yazmaktadır. Rakamlar divani harfle verilmiştir. Yazıdan yatay çiziyile ayrılmış üst kısmın ortasında altı kollu yıldız, iki yanında birer nokta motifi yer almaktadır.

Arka yüz: (Es-Selâ)tinü'l eâzım (İzz)ü'd-dünyâ ve'd-dîn Keykavus ve Rük-nü'd-dünyâ ve'd-dîn Kılıçarslan ve Alâü'd-dünyâ ve'd-dîn Keykubad benü Keyhüsrev berâhin emîrû'l mü'minîn.

Beş satırlık yatay yazıda "En büyük sultanlar din ve dünyanın izzeti Keykavus, din ve dünyanın direği Kılıç Arslan, Keyhüsrev oğlu din ve dünyanın temsilcisi Keykubad müminlerin emirinin delilleri" yazmaktadır. En üstte uçları ortada düğüm yapan simetrik rumi motifi bulunmaktadır. Harf araları yer yer tirfillerle doldurulmuştur.

Katalog Nu: 11

138-Ön Yüz

Şek: 21

138-Arka Yüz

Şek: 22

Müze Geliş Tarihi: 21.11.2017

Müze Geliş Şekli ve Yeri: İbrahim Şen'den satın alma. Denizli-Çardak

Cinsi: Gümüş

Tekniği: Dövme (Darp)

Yazı Karakteri: Sülüs

Çap: 2,4 cm

Ağırlık: 2,93 gr.

Tarihi: 655/1257-1258

Ön yüz: Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh el-imâmu'l-Musta'sım Bi'llâh Emîrû'l-Mü'minîn Duribe sene hamse hamsin sittemi'e.

Yatay çizgiyle ortadan ikiye bölünen sikkenin üst kısmında "Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed O'nun elçisidir. Müminlerin Emiri" alt kısımda ise "Mustasım billah 655/1257-1258 senesinde basıldı" yazmaktadır. Rakamlar divani harfle verilmiştir. En üstte simetrik rumi motifine yer verilmiştir. Yazıların arasında tirfil ve noktalar bulunmaktadır.

Arka yüz: Es-Selâtinü'l eâzım İzzü'd-dünyâ ve'd-dîn Keykavus ve Rüknu'd-dünyâ ve'd-dîn Kılıçarslan ve Alâü'd-dünyâ ve'd-dîn Keykubad benü Keyhüsrev berâhin emîrû'l mü'minîn.

Beş satırlık yatay yazıda "En büyük sultanlar din ve dünyanın izzeti Keykavus, din ve dünyanın direği Kılıç Arslan, Keyhüsrev oğlu din ve dünyanın temsilcisi Keykubad müminlerin emirinin delilleri" yazmaktadır. En üstte simetrik rumi motifine yer verilmiştir. Harf aralarını yer yer tirfiller doldurmaktadır.

3. Değerlendirme

Katalogumuzdaki örnekler 647-655 yılları arasına tarihlenmektedir. Fakat

bu dönem sikkelerinin basımı 657 yılına kadar devam ettiği bilinmektedir³¹. Bu dönem sikkeleri başta Konya olmak üzere Kayseri, Lu'lu'a, Malatya ve Sivas'ta basılmıştır³². İncelediğimiz sikkelerde darp yerleri Konya ve Sivas'tır. Sadece bir sikkede darp yeri yoktur (katalog nu: 11).

647 yılında Sivas'ta basılan sikke örneğimiz, M. Kemal Şahin tarafından yayımlanan makalede değerlendirilmiştir³³. Aynı çalışmada Kayseri-651 tarihli sikke de dikkat çekicidir³⁴. Konya-648 tarihli sikke ise Şerife Tali tarafından "Kayseri Arkeoloji Müzesinde Bulunan Bir Grup Selçuklu Müşterek Sikkesi"³⁵ adı altında bilim dünyasına tanıtılmıştır. İ. Artuk ve C. Artuk tarafından yayımlanan katalogda verdiğimiz örneklerden ayrı olarak, Kayseri-654, Lu'lu'a-651 ve Malatya-655 tarihli sikke örnekleri mevcuttur³⁶. Bütün bu örneklerde malzeme, form ve süsleme benzer karakterdedir.

3.1. Malzeme ve Teknik

Anadolu Selçuklu döneminde para sisteminin ana ölçüsü dirhem (gümüş) dir. Selçuklu dirhemlerine "Akça-i Rum" da denilmektedir³⁷. Dirhem kelimesi Araplara Sasanilerden geçmiştir ve İslami devirde İran dirhemi ilk defa Hz. Ömer zamanında basılmıştır³⁸. Anadolu Selçuklu'da ilk gümüş sikke II. Kılıçarslan döneminde (1156-1192) darp edilmiştir³⁹. Katalogumuzdaki sikkelerin hepsi gümüş malzemedendir.

Sikke basımında ilk darp makinesi günümüzden ancak üç yüz yıl önce (17. yüzyıl) Avrupa'da kullanılmaya başlanmıştır. Bu tarihe kadar sikke basımı elle yapılıyordu: Alt kalıp üstüne konulan sikke pulunun üstüne üst kalıp yerleştirilir ve üzerine çekiçle vurularak darp işlemi gerçekleştirilmiştir⁴⁰. Bu dönem sikkeleri darp tekniğinde yapılmıştır.

İncelenen gümüş sikkelerin ağırlıkları 2,44 ile 2,93 gr, çapları ise 2 ile 2,4

³¹ Artuk, İbrahim, "II. Keyhüsrev'in Üç Oğlu Adına Kesilen Sikkeler", *Malazgirt Armağanı*, Ankara, 1993, s. 269

³² Artuk, "II. Keyhüsrev'in Üç Oğlu Adına Kesilen Sikkeler", *Malazgirt Armağanı*, 269.

³³ Şahin, Mustafa Kemal, "Samsun Müzesi'nde Bulunan Anadolu'da Selçuklu Dönemine Ait Sikkeler", *Samsun Sempozyumu, 13- 16 Ekim 2011*, ed. Mahmut Aydın vd. Cilt: 3, Samsun, 2012, s. 618.

³⁴ Şahin, "Samsun Müzesi", *Samsun Sempozyumu*, 619-620.

³⁵ Tali, Şerife, "Kayseri Arkeoloji Müzesinde Bulunan Bir Grup Selçuklu Müşterek Sikkeleri", *I. Uluslararası İğdir Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildiri Kitabı (19-21 Nisan 2012-İğdir)*, ed. Cengiz Atlı, İğdir, 2013, s. 130.

³⁶ Artuk-Artuk, *Sikkeler Kataloğu*, 370-371.

³⁷ Aykut, *Türkiye Selçuklu*, 169.

³⁸ Sahillioğlu, Halil, "Dirhem", *DİA*, c. 9, İstanbul, 1994, s. 369.

³⁹ Aykut, *Türkiye Selçuklu*, 132.

⁴⁰ Tekin, Oğuz, "Başlangıcından Türkiye Cumhuriyeti'ne Kadar Türk Devletlerinin Sikkeleri", *Türkler*, ed. H.C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, c. 5, Ankara, 2002, s. 422.

cm arasında değişmektedir.

3.2. Süsleme

3.2.1. Sikkede Formlar

Sikkeler düz daire, inci dizisi bordür daire, çift daire, ikiden fazla daire, kare, yıldız, altı dilimli ve dört yapraklı yonca formlarında şekillenmişlerdir. En yaygın tip düz daire formudur. Ortada büyük bir çizgiyle bitiş noktasında bir dairevi çizgiden oluşur. Dairelerin iç ve dış bölümlerinde yazı veya motifler sıralanır. En çok kullanılan formların başında inci dizisi bordür daire gelmektedir. Bu form hem sikkenin bitiş kenarında hem de sikkenin ortasında motifleri çevreleyen fonksiyonel bir biçimde kullanılmıştır. Roma başta olmak üzere Bizans, Artuklu ve Selçuklularda görülmektedir. Sikkenin ortasında birbirine paralel iki çizginin daire oluşturduğu form çift daire formudur. En fazla Emevî ve Abbasilerde yaygındır. Sikke üzerinde kare formu, inci dizisi kare ya da düz çizgi kareyle birlikte kullanılmıştır. Orta Asya, Bizans ve İslami dönem sikkelerinde görülmektedir. Yıldız formu, özellikle altı kollu yıldız tüm medeniyetler tarafından sevilen bir tipdir. Eyyubi ve İlhanlılarda görülen altı dilimli form, inci dizili form ve düz çizgilerden meydana gelmiştir. Dilimlerin uçlarının birleştiği yerde, gülün içinde, simetrik rumi ve palmet motifi meydana gelmektedir. Özellikle Selçuklu döneminin son çeyreğinde görülen tip ise tek veya çift bordürlü dört yapraklı yonca formudur⁴¹.

İncelediğimiz örneklerde düz daire (katalog nu: 11) ve inci dizisi bordür daire (katalog nu: 1-10) formları şeklindedir.

3.2.2. Geometrik Süsleme

3.2.2.1. Yıldız

İlhanlı, Moğol, Artuklu, Selçuklu ve Beylikler dönemi sikkelerinde karşımıza çıkan yıldız motifi, süsleme veya yazı aralarında bölme unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Selçuklu sikkelerinde görülen yıldız motifi uçları çatallı, köşeli ve rozet biçimlidir⁴².

İncelediğimiz örneklerde tek altı kollu yıldızlar (katalog nu: 3, 4, 8, 10) ve altı kollu-üç kollu yıldızlar (katalog nu: 2, 5, 7), yazıdan yatay çizgiyle ayrılan üst kısımda konumlandırılmışlardır. Bunun yanı sıra satır aralarına yer yer yerleştirir-

⁴¹ Parlar, Gündegül, *Anadolu Selçuklu Sikkelerinde Yazı Dışı Figüratif Ögeler*, Ankara, 2001, s. 115-119.

⁴² Parlar, *Figüratif Ögeler*, 128.

len yıldız motifleri de bulunmaktadır (katalog nu: 4, 6).

3.2.3. Bitkisel Süsleme

3.2.3.1. Rumi

Sikkelerde satır arası ayırıcı veya tepelik konumunda karşımıza çıkan rumi, küçük ölçülü tutulmakla birlikte en geniş grubu oluşturan kompozisyonlardır⁴³. Rumi'nin özellikle altı dilimli gül yapraklı kompozisyonlu sikkelerin, içteki birleşme noktalarında, simetrik olarak sade veya çatalı biçimlerde görülmesi Anadolu Selçuklu sikkelerine has bir özelliktir⁴⁴. Sikkelerde simetrik olarak görülen rumi motifleri, iki yana açılan uçları tombulca bir virgülü andıran yuvarlak-tan oluşur. Bazen motifin uçları çatalı, bazen de gövdeden çatallar şeklinde dilimlenir. Zaman zaman da uçların gövdede birleştiği yerde düğümler meydana gelmektedir⁴⁵.

Katalogumuzdaki örneklerde rumi motifleri, simetrik bir şekilde çoğunlukla tepelik kısmında (katalog nu: 1, 2, 3, 5, 11), üç örnekte ise düğümlü rumi şeklindedir (katalog nu: 4, 8, 10). İki örnekte yazı aralarında rumi motifi veya yay formu (katalog nu: 6, 7) görülmektedir. Bu motifin bir boy damgası olan yay formuyla benzerliği düşünülebilir⁴⁶.

3.3. Yazı

Tarih boyunca Arap yazısı ma'kılî, kûfi, tevki, rikâ, muhakkak, reyhânî, sülüs, nesih, ta'lik, dîvânî, rik'a ve siyâkat gibi türleri kullanım alanı bulmuş ve günümüze kadar gelmiştir⁴⁷.

İslam dünyasında devleti yönetenler kendilerini ifade edebilmek için sikkeler üzerine çeşitli unvan, isim, tarih, basım yeri gibi sembolik ibareler kullanmışlardır. Anadolu Selçuklu sikkelerinde de en çok yer alan anlatım tarzının yazılı anlatım olduğu görülür. Ağırlıklı olarak sülüs yazı tercih edilmiş, bunun yanında kûfi, nesih ve ta'lik gibi yazı gruplarının da yer aldığı örnekler olmuştur. Yazılı kompozisyonlarda kelime-i tevhid ve besmele türündeki ifadelerin yanında, İslam halifesinin isminden önce "imam" ibaresi ile "emirü'l-mü'minîn" terimleri ilave edilmeye başlanmıştır. Sikkenin ön yüzünde halifenin ismi, arka yüzünde

⁴³ Mülayim, Selçuk, "Selçuklu Sikkelerinde Yazı-Dışı Unsurlar", *Antalya 5. Selçuklu Semineri bildiriler ve Seçkiler*, Antalya, 1998, s. 13.

⁴⁴ Parlar, Gündegül, "Anadolu Selçuklu Sikkelerinde Bitkisel Bezemeler Rumi ve Palmet Motifleri", *Prof. Dr. Zafer BAYBURTLUOĞLU Armağanı Sanat Yazıları*, Kayseri, 2001, s. 481.

⁴⁵ Parlar, *Figüratif Öğeler*, 126.

⁴⁶ Mülayim, *Yazı-Dışı Unsurlar*, 13.

⁴⁷ Tüfekçioğlu, Abdülhamit, *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı*, Ankara, 2001, s. 8.

sultanların unvan ve lakaplarıyla isimlerinin bütünleşerek verildiği görülür. Daire biçimli kompozisyonun en dıştaki halkasına ise basım yeri ve yılı gibi ibareler yazılmıştır⁴⁸. Alaeddin Keykubat dönemiyle birlikte tarih kısmının, divani rakamla yazılmış olduğu görülmektedir⁴⁹.

Dönem sikkelerinde sülüs yazı kullanılmıştır. Sikkenin ön yüzünde kelime-i tevhid, Abbasi halifesi Musta'sım Bi'llâh'ın ismi, unvanı olan emîrû'l mü'minîn ibaresiyle birlikte divani rakamla tarih verilmiş ve darp yerleri yazılmıştır. Arka yüzünde ise üç kardeşin baba ismiyle, kendi isimleri ve unvanları "berâhin emîrû'l mü'minîn" ibaresiyle bitirilmiştir.

Sonuç

Uygurluk tarihinin en önemli buluşlarından olan ve başta ticaret hayatının vazgeçilmez unsuru olan sikkeler tarih, sanat ve kültür etkileşiminin önemli unsurlarındandır. Devletlerin değerli madenlerden basmış oldukları sikkeler, devletin siyasi ve ekonomik gücünün göstergesi olarak kabul edilmektedir.

II. Kılıçarslan, I. Gıyaseddin Keyhüsrev, I. İzzeddin Keykavus ve I. Alaeddin Keykubat dönemi sikkelerinde Abbasi halifesi en-Nasıru Lidinillah'ın adı ve unvanları (el-imam ve Emirü'l-mü'minin) yer almaktadır. II. Gıyaseddin Keyhüsrev dönemi sikkelerinde El-İmam el-Mustansır Bi'llâh adı geçmektedir. Bu dönem sikkelerinde önceki sultanların sikkelerindeki geleneğin devam ettiği görülmektedir. Bir yüzünde Abbasi halifesinin ismi-unvanı (el-imâmu'l-Mustasım Bi'llâh Emîrû'l-Mü'minîn), diğer yüzünde kendi unvan ve isimleriyle, baba ismi verilmiştir. İncelediğimiz örneklerde figürlü sikke yoktur. Genel olarak Anadolu Selçuklu döneminde en çok kullanılan figür, elinde mızrak tutan süvari figürüdür. II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde ise Şir-i Hurşid tasviridir.

Side Müzesi'ndeki II. İzzeddin Keykavus, IV. Rükneddin Kılıçarslan ve II. Alaeddin Keykubad dönemi sikkelerinin, diğer müzelerdeki benzer örneklerle karşılaştırıldığı zaman farklı özellikte olmadığı görülmektedir. Fakat dönem sikkelerinin yayılım alanlarının doğru bir şekilde belirlenebilmesi için bu tür çalışmaların daha çok yapılması gerekmektedir.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin bu dönemde, içinde bulunduğu durum da göz önünde bulundurulduğunda, müşterek yolla olsa bile sikke basımının devam etmesi, devletin ekonomik gücünün göstergesi olarak kabul etmek gerekir.

⁴⁸ Çaycı, *Egemenlik Sembolleri*, 60-61.

⁴⁹ Artuk-Artuk, *Sikkeler Kataloğu*, 52.

Kaynaklar

- » Akdağ, Mustafa, Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi I (1243-1453), İstanbul, 1995.
- » Altıntaş, Ahmet, "Selçuklu Türkiye'sinde Para", Türkler, ed. H.C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, c. 7, Ankara, 2002, s. 386-392.
- » Artuk, İbrahim-Artuk, Cevriye, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu, c. I, II, İstanbul, 1970.
- » —, "Sikke", İslâm Ansiklopedisi (İslâm Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lugatı), c. 10, İstanbul, 1977, s. 621-640.
- » —, "Ala el-Din Keykubad'ın Meliklik Devri Sikkeleri", Belleten, c. XLIV, 174, Ankara, 1980, s. 265-271.
- » —, "II. Keyhüsrev'in Üç Oğlu Adına Kesilen Sikkeler", Malazgirt Armağanı, Ankara, 1993, s. 269-286.
- » Aykut, Şevki Nezihi, Türkiye Selçuklu Sikkeleri I, İstanbul, 2000.
- » Çaycı, Ahmet, Selçuklularda Egemenlik Sembolleri, İstanbul, 2008.
- » Erkilietlioğlu, Halit-Güler, Oğuz, Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri, Kayseri, 1996.
- » Eser, Erdal, "Anadolu Selçuklu Dönemi'nde Sultani Pul: Sikke II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Figürlü Sikkeleri", IX. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu 21-23 Nisan 2005, Erzurum, 2006, s. 239-248.
- » İzmirlier, Yılmaz, "Anadolu Selçuklu Sikkeleri", Anadolu'da Paranın Tarihi, ed. Bülent Arı, Ankara, 2011.
- » Kafesoğlu, İbrahim, "Selçuklular", İslâm Ansiklopedisi (İslâm Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lugatı), c. 10, İstanbul, 1977, s. 353-416.
- » Koca, Salim, "Türkiye Selçuklu Devleti Hükümdarlarının Aldıkları ve Kullanılan Hakimiyet ve Hükümdarlık Sembolleri", III. Millî Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri 20-22 Mayıs 1993, Konya, 1994, s. 149-161.
- » Mülâyim, Selçuk, "Selçuklu Sikkelerinde Yazı-Dışı Unsurlar", Antalya 5. Selçuklu Semineri bildiriler ve Seçkiler, Antalya, 1998, s. 12-15.
- » Parlar, Gündegül, Anadolu Selçuklu Sikkelerinde Yazı Dışı Figüratif Ögeler, Ankara, 2001.
- » —, "Anadolu Selçuklu Sikkelerinde Bitkisel Bezemeler Rumi ve Palmet Motifleri", Prof. Dr. Zafer BAYBURTLUOĞLU Armağanı Sanat Yazıları, Kayseri, 2001, s. 479-493.
- » Sahillioğlu, Halil, "Dirhem", DİA, c. 9, İstanbul, 1994, s. 368-371.
- » Şahin, Mustafa Kemal, "Samsun Müzesi'nde Bulunan Anadolu'da Selçuklu Dönemine Ait Sikkeler", Samsun Sempozyumu, 13- 16 Ekim 2011, ed. Mahmut Aydın vd. Cilt: 3, Samsun, 2012, s. 603-633.
- » Tali, Şerife, "Kayseri Arkeoloji Müzesinde Bulunan Bir Grup Selçuklu Müşterek Sikkesi", I. Uluslararası İğdır Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildiri Kitabı (19-21 Nisan 2012-İğdır), ed. Cengiz Atlı, İğdır, 2013, s. 113-138.
- » Tekin, Oğuz, "Başlangıcından Türkiye Cumhuriyeti'ne Kadar Türk Devletlerinin Sikkeleri", Türkler, ed. H.C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, c. 5, Ankara, 2002, s. 413-422.
- » Turan, Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, İstanbul, 1969.
- » Turan, Osman, "Kılıçarslan IV", İslâm Ansiklopedisi (İslâm Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lugatı), c. 6, İstanbul, 1977, s. 703-707.
- » Tüfekçioğlu, Abdülhamit, Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı, Ankara, 2001.